

עיון במצות "והלכת בדרכיו"

א. מקור המצווה בתורה ובחז"ל והתבוננות ראשונית

- 5 ב. מחלוקת מוני המצוות והתבוננות בשיטת היראים
- ג. התבוננות בשיטת הרמב"ם
- ד. התבוננות בשיטת ה"עיקרים"
- ה. התבוננות בשיטת המהר"ל

10 1. דברים פרק כח

(ט) וְקִיַּמְתָּ ד' לֹא לְעַם קְדוֹשׁ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ ¹כִּי תִשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ד' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו : (ו) וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ד' נִקְרָא עֲלֶיךָ וַיְרֹאוּ מִמֶּנּוּ :

15 2. דברים פרק ה'

(כז) לָךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֱהֲלֵיכֶם : (כח) וְאַתָּה פֹּה עֹמֵד עִמָּדִי וְאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמַדְסָם וַעֲשׂוּ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ : (כט) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כְּאֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם לֹא תִסְרוּ זְמַן וּשְׂמַאל : (ל) **בְּכָל הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם תִּלְכוּ** לְמַעַן תַּחֲיוּ וְטוֹב לָכֶם וְהִאֲרַכְתֶּם יָמִים בְּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן

25 3. דברים פרק ח'

(ה) וַיִּדְעַתְּ עִם לְבָבְךָ כִּי כְּאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ד' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרָךְ :
(ו) וּשְׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ד' אֱלֹהֶיךָ לְלַכְתָּ בְּדַרְכָּיו וְלִירְאָה אֹתוֹ :

4. דברים פרק י'

¹ **הכתב והקבלה דברים פרק כח -** (ט) והלכת בדרכיו. להיותך עם קדוש תלוי בתנאי כשרון מעשה החסידות, והיא ההליכה בדרכי ה' מה הוא חנון אף אתה חנון וכו' (רמ"א).

(יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ד' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ לְלַכְתָּ בְּכָל דְּרָכָיו וְלִאֲהַבָּה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ : (יג) **לְשֹׁמֵר** אֶת מִצְוֹת ד' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ :

5. דברים פרק יא'

(כא) לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ד' לְאַבְתָּיִכֶם לְתַת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ : (כב) **כִּי אִם שֹׁמֵר תִּשְׁמְרוּן** אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֲתָכֶם לַעֲשׂוֹת **לִאֲהַבָּה** אֶת ד' אֱלֹהֵיכֶם לְלַכְתָּ בְּכָל דְּרָכָיו וְלִדְבָקָה בּוֹ : (כג) וְהוֹרִישׁ ד' אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיכֶם וַיִּרְשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִכֶּם :

6. דברים פרק יג'

(ד) לֹא תִשְׁמַע אֵל דַּבְּרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אֹל אֵל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְּסָה ד' אֱלֹהֵיכֶם אֲתָכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אֲהַבִּים אֶת ד' אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם : (ה) **אַחֲרֵי ד' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ** וְאֹתוֹ תִירְאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וְבוֹ תִדְבְּקוּן :

7. דברים פרק יט'

(ט) כִּי תִשְׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָ אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לִאֲהַבָּה אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ וְלַלְכְתָּ בְּדַרְכָּיו **כָּל הַיָּמִים** וְיִסְפָּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה :

8. דברים פרק כו'

(טז) הַיּוֹם הַזֶּה ד' אֱלֹהֶיךָ מִצְוֶה לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאֶת הַמְשַׁפְּטִים וְשְׁמַרְתָּ וַעֲשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ : (יז) אֶת ד' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לָךְ לֵאלֹהִים וְלַלְכְתָּ בְּדַרְכָּיו וּלְשֹׁמֵר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמְשַׁפְּטָיו וְלִשְׁמַע בְּקוֹלוֹ : (יח) וְהָאֲמִירָךְ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה כְּאֲשֶׁר דָּבַר לָךְ וְלִשְׁמַר כָּל מִצְוֹתָיו : (יט) וְלַתַּתָּ עֲלִיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהַלָּה וּלְשֹׁם וּלְתַפְּאֶרֶת וְלִהְיִיתָךְ עִם קְדוֹשׁ לְד' אֱלֹהֶיךָ כְּאֲשֶׁר דָּבַר :

9. דברים פרק לו'

(טז) רְאֵה נִתְתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטוֹב וְאֶת הַפְּנוּת וְאֶת הַרָע :

(טז) אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לִאֲהַבָּה אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ לְלַכְתָּ בְּדַרְכָּיו וּלְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמְשַׁפְּטָיו וְחַיִּיתָ וְרַבִּיתָ וּבִרְכָךְ ד' אֱלֹהֶיךָ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שְׂמָה לְרִשְׁתָּהּ :

ספרי דברים פרשת עקב פיסקא מט (על הפסוק מפרק יא)

ללכת בכל דרכיו, אלו הן דרכי מקום + שמות לד + ה' אל רחום וחנון ואומר + יואל ג ה+ והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט וכי **היאך איפשר לו לאדם לקרא בשמו של מקום אלא נקרא המקום רחום** אף אתה היה רחום הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון שנאמר +תהלים קמה ח+ חנון ורחום ה' וגו' ועשה מתנות חנם, **נקרא המקום צדיק** שנאמר +שם/תהלים/ יא ז+ כי צדיק ה' צדקות אהב אף אתה היה **צדיק נקרא המקום חסיד** שנאמר +ירמיה ג יב+ כי חסיד אני נאם ה' אף אתה היה **חסיד לכך נאמר + יואל ג ה+ והיה כל אשר יקרא בשם ה' ימלט** ואומר +ישעיה מג ז+ **כל הנקרא בשמי וגו' ואומר +משלי טז ד+ כל פעל ה' למענהו.**

80 אליהו רבה (איש שלום) פרשה כד

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו לעת זקנתן למה הוא דומה, למלך שבא בן אוהבו, ואמר לו, מאין אתה בא, מבית אבי ואמי, אמר לו, אביך ואמך היאך הן דומין, אמר לו, נפטר בשלום לבית עולמן, אמר לו, בני תהיה ברוך, תהא לך קורת רוח בעולם, שנתתה מנוחה לאביך ולאמך לבית עולמן, עכשיו בוא וראה גנויים טובים שגנוזו לך אצלי, שנאמר והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך [וגו' (שמות ט"ו כ"ז), ואומר כי תשמר את מצות ה' אלהיך] **והלכת בדרכיו (דברים כ"ח ט')**, **בדרכי שמים, מה דרכי שמים רחום** ורחמן על הרשעים ומקבלן בתשובה, כך אתם תהיו רחמנים זה על זה. **דבר אחר מה דרכי שמים חנון**, נותן מתנות חנם ליודעין אתו ולשאין יודעין אותו, כך אתם תנו מתנות זה לזה. **ד"א מה דרכי שמים ארץ אפים**, מאריך רוחו עם הרשעים ומקבלן בתשובה, כך תהיו אתם מאריכין פנים זה לזה לטובה, ואל תהיו מאריכין פנים זה לזה לפורענות. **דבר אחר מה דרכי שמים רב חסד**, מטה כלפי

חסד, כך אתם תהיו נושאים פנים כלפי טובה לעשותה יותר מן הרעה. סליק פירקא.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד עמוד א

5 ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: אחרי ה' אלהיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים; הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב: וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא נחם אבלים, דכתיב: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים; הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב: ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים.

15

ספר שמות פרק יח

20 (יט) עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך הנה אתה לעם מול האלקים והבאת אתה את הדברים אל האלהים: (כ) והזרתה אתה את החקים ואת התורת והודעת להם את הדרך ולכו בה ואת המעשה אשר יעשו:

ספר ישראל קדושים לרבי צדוק הכהן מלובלין- אות ז

25 "וקיבלתי שבכל דבר וענין במקום שמלה זו נזכר פעם ראשונה בתורה שם הוא שורש הענין"

ספר בראשית פרק ג

30 (כד) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הפרדים ואת להט התרבות המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים

אורות התשובה פרק ו אות ז

35 מתחילת הבריאה ראוי היה טעם העץ להיות גם הוא כטעם פרו. כל האמצעים המזיקים איזו מגמה רוחנית גבוהה כללית ראויים היו להיות מוחשים בחוש נשמתי באותו הגבה והנעם, שעצם המגמה מורגשת בו כשאנו מציירים אותה. אבל טבע הארץ, התנודדות החיים, ולאות הרוחניות כשהיא נסגרת במסגר הגופניות, גרם שרק טעמו של הפרי, של המגמה האחרונה, האידיאל הראשי, מורגש הוא בנעמו והדרו, אבל העצים הנושאים עליהם את הפרי, עם כל נחיצותם לגדול הפרי, נתעבו ונתגשמו ואבדו את טעמם. זהו חטא הארץ, שבעבורו נתקללה כשנתקלל גם האדם על חטאו. וכל פגם סופו לתקון על כן מובטחים אנו בברור, שיבאו ימים שתשוב הבריאה לקדמותה, וטעם העץ יהיה כטעם הפרי, כי תשוב הארץ מחטאה, ואורחות החיים המעשיים, לא יהיו גורמים לחוץ בעד הנועם של האור האידיאלי, הנתמך בדרכו עי, אמצעים הגונים, המחזיקים אותו ומוציאים אותו מן הכל אל הפועל וכו'".

50

עיון במצות

"והלכת בדרכיו"

- א. מקור המצווה בתורה ובחז"ל והתבוננות ראשונית
- ב. מחלוקת מוני המצוות והתבוננות בשיטת היראים
- ג. התבוננות בשיטת הרמב"ם
- ד. התבוננות בשיטת העיקרים
- ה. התבוננות בשיטת המהר"ל

10 ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ח

והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא

אמרו (תבוא כח) והלכת בדרכיו. וכבר כפל צווי זה ואמר (עקב י

ויה) ללכת בכל דרכיו ובא בפירוש זה מה הקדוש ברוך הוא נקרא

רחום אף אתה היה רחום מה הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה

היה חנון מה הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק אף אתה היה צדיק מה

הקדוש ברוך הוא נקרא חסיד אף אתה היה חסיד **וזה לשון ספרי**

(ס"פ עקב). וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר (ראה יג) אחר

י"י אלהיכם תלכו ובא בפירוש גם כן (סוטה יד א) שענינו להדמות

בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה על

20 צד המשל יתעלה על הכל עילוי רב :

- מה ניתן ללמוד מדברי הרמב"ם על השאלות הקודמות ששאלנו?

25

² ועל פניו בדרכו של הרמב"ם הלכו גם הסמ"ג עשין מצוה ז' (אמנם השלי"ה הקדוש בהגהות לנאר מצוה פי' וירא הבין שהסמ"ג חולק על הרמב"ם ע"ש. ואני בענייני לא הבנתי כן בלשון הסמ"ג) וספר החינוך מצוה תרי"א ע"ש ומבאר שם החינוך יסוד חשוב בהבנת המושג מידות שהקב"ה מתנהג בהם. ע"ש. וכן בספר חרדים מצוות עשה פרק א אות יח. והענף שציינן בפרק ד אות א ופרק ה אות לא. ע"ש.

ספר המצוות לרמב"ם שורש א

השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצות שהן מדרבנן.

דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון

התלמוד שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני איך

נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. **אבל העירונו עליו**

מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה

וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבליים ובקור חולים וקבורת מתים

והלבשת ערומים³ וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את

35 ההלל. וכו'.

ספר יראים⁴ סימן תח [דפוס ישן - ד]

³ וזו לשון השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א - ... אבל בעל ההלכות הוציאן למצות האלו מוהלכת בדרכיו שהיא מצות עשה באמת כתב [אות לב - ו] וללכת בדרכיו ולהלביש ערומים לקבור מתים לנחם אבליים לבקר חולים. ומצוה אחת הן. וזה ממה שאמרו בגמר סוטה (יד א) אמר רבי חמא בר' חנינא מאי דכתיב אחרי י"י אלהיכם תלכו וכי איפשר לו לאדם ללכת אחר הקדוש ברוך הוא אלא מה הקדוש ברוך הוא מלביש ערומים אף אתה הלבש ערומים מה הקדוש ברוך הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים מה הקדוש ברוך הוא קובר מתים אף אתה תקבור מתים מה הקדוש ברוך הוא מנחם אבליים אף אתה תנחם אבליים. מכאן הוציא אותם ומנאן מצוה. והרב מנה מצות ח' להדמות בו ית' כפי יכלתנו והוא שני' והלכת בדרכיו והביא מ"ש מה הקדוש ברוך הוא רחום אף אתה היה רחום וגו'. ואמר וכפל זאת המצוה בלשון אחר שני' אחרי י"י תלכו ובא בפירוש עניינו להדמות אליו בפעליו הטובים. וא"כ למה יתמה על בעל ההלכות. הוא תפש הלשון השנוי בספרי במצוה הזאת ובעל ההלכות תפש לו הלשון השנוי בגמ'. "' ובספר מצוות קטן (לרבי ר' יצחק ב"ר יוסף מקורבייל (קורביל) היה מחכמי צרפת בסוף תקופת בעלי התוספות). מצוה מן - לגמול חסדים דכתיב (שמות י"ח) והודעת להם הדרך אשר ילכו בה. וכן הוא אומר (דברים כ"ח) והלכת בדרכיו. וכו'. מצוה מז - לבקר חולים. דכתיב (דברים כ"ח) והלכת בדרכיו וכו'. מצוה מח - לקבור מתים דכתיב (שמות י"ח) ואת המעשה אשר יעשון. ודרשו רבותינו זה בית החיים. ומצינו שהקב"ה קבר משה רבינו ויש מוכיחים מוהלכת בדרכיו. וכו'.

⁴ ר' אליעזר ב"ר שמואל ממיץ [הרא"ם] חי בצרפת במאה הי"ב. היה מבעלי התוספות, מתלמידיו הגדולים של רבינו תם, ולמד גם אצל אחיו הרשב"ם. היה רבם של רבים מבעלי התוספות בדורו, ביניהם הראב"ה ור' אלעזר בעל הרוקח. וזה לשונו בסוף ספר היראים: "סיימתי מצות ותולדותיהן כאשר השגתי בעצת דעתי וחשבתים כאשר מצאתים בספר רב יהודאי גאון ז"ל וכללתים בארבע מאות ששים וארבעה כי בכמה מקומות כללתי שתיים כאחת. וברוך צורנו אשר עזרני והצליח את לבבי עד כה לסיים אשר על לבבי ספר זה ספר יראים. והיה לי לזכרון. כי גדל חרון. ומתו בנותי. ואספו וכלו טובותי. ונשארתי לבדי. ואין מחזיק בידי. וספרי הוא עדי וסהדי יהיה במרומים. וימלא עלי רחמים. גוחי מבטן וצלי. לשומרי מכף רודפי בו שתי מבטחי ושיתי יראתו לנגדי ועול מצותיו וחוקותיו על צוארי ומסורתיו על זרועותי ולא ינתקו. והם יהיו לי למגן. כבודי ומרים ראשי. ואויבי ה' יאבדו ואוהביו כצאת השמש בגבורתו יהיו. בנלי"ך ויא עיי תס".

ללכת בדרכי המקום. צוה הב"ה את ישראל ללכת בדרכי המצות⁵

דכתיב [דברים ח' ו'] ושמרת את מצוות ה' אלהיך והלכת בדרכיו

40 ואף על פי שעל כל מצוה ומצוה נאמר עשה במקומה הוסיף לך

הכתוב עשה אחר לקבל שכר ובסוטה [י"ד א'] דרשינן מינייה להיות

רחום לבקר חולים לנחם אבליים להלביש ערומים שהם דרכי יוצרנו

וכבר פירשתיו לעיל בעמוד חמישי בחייבי עשה [סי' רי"ט ר"כ].

45 ספר יראים סימן קנ"ג, קנ"ד [דפוס ישן - נ]

להלביש ערומים, לקבור מתים. צוה הב"ה על שניהם בפי' ראה אנכי

אחרי ה' אלהיכם תלכו. ואמרי' בסוטה פ"א [י"ד א'] דרש ר' חמא

בר חנינא וכי אפשר לו לאדם לילך אחר השכינה והלא כתיב אש

אוכלה הוא אלא הלך אחר מדותיו של הב"ה מה הוא מלביש

50 ערומים וכו" ע"ש.

ספר יראים סימן ר"ט, רכ [דפוס ישן - נ]

לנחם אבליים ולבקר חולים. צוה יוצרינו בפי' ראה על שניהם במקרא

אחד, דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' וכי אפשר לו לאדם לידבק

55 אלא הדבק בדרכיו. ואמרינן בסוף פ"א [דסוטה י"ד א' וכו" ע"ש

שיח יצחק דרוש לשבת תשובה:

יג) ובירושלמי פ"ב דתענית איתא, "ר"ל בשם ר"י אומר, שיתף

הקב"ה שמו בישראל, משל למלך שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה,

60 אמר, אם אני מניחה כמות שהיא הרי היא אבידה, אלא הריני קובע

בה שלשלת, שאם אבדה תהא שלשלת מונחת עליה, כך אמר

הקב"ה אם אני מניח את ישראל כמות שהם, הם נבלעים בין או"ה,

אלא הריני משתף שמי הגדול בהם", עכ"ל :

יד) הנה הגם שדברו בזה על כלל האומה יחידה, מ"מ רמזו בזה ג"כ

65 על כל אדם בפרט, בענין מלחמת יצרו וטביעתו ח"ו ברפש הסט"א,

וכמ"ש ג"כ רבינו הגאון מור"ח בספרו נפש החיים, ולדרכנו יתפרש

כמין חומר, שבאמת הוא יתברך צפה מראשית אחרית כח הגדול

של היצה"ר וכח גבורתו בטומאה, וחשש כבודו יתברך אולי ע"י

⁵ לגבי שיטת הרמב"ם שאין זו מצוה כוללת ראה תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם על מצנין המצוות אות ג.

35 והלכת בדרכיו, ועל ידי שהוא רחום מלמטה נתעורר קלב) מדה זו של רחום למעלה בכל העולמות, וכמו שכתבתי ביאור דע מה למעלה ממך (אבות ב', א') רצה לומר ממך תדע, איזה מדה שנתעורר בך שכך הוא למעלה: (תולדות יעקב יוסף פרשת עקב דף קפ"א סוף ע"ב וע"ג).

הבחירה המסורה בידו יטה א"ע לדרך הרע, ולא יהיה לו תקנה, לזה עשה הוא יתברך שלשלת קשורה בכל נפש איש הישראלי לסייעו להיטהר ולצאת מטומאתו הדבקה בו: (טו) וענין השלשלת הזה הוא התורה הקדושה אשר היא מחברת שמים וארץ ביחד, וכמ"ש "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", כי עיקר שליטת היצה"ר הא מצד ההבדל שנעשה בין אור לחושך, שבזה הטוב בשמים והרע בארץ. ולכן הוא יתברך הוריד התורה הקדושה אשר היא ממש אור לבושו יתברך, מדו כמדתו כביכול, שהם כלל כל המדות טובות ודרכיו יתב', כמ"ש "והלכת בדרכיו", ונתלבש התורה בלבוש גשמי בארץ, במעשה המצות בפועל, ובעסק האדם בתורתו יתברך, היא המקדשת ומטהרת אותו, שלכן נמשלה התורה למים שבהם מטהרת כל טנפת וכל טומאה, כמ"ש "במים יובא וטהר":

15 בעל שם טוב בראשית פרשת נח
קלז. שמעתי ממורי שרוב ענוותנותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת ה' יתברך, שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם על ידי תפילתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וגם המלאכים נזונים על ידי תורתו ותפילתו, שאילו היה מאמין זה, כמה היה עובד ה' בשמחה וביראה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות ותנועה ומלה לאומרה כדקא יאות, וגם לתת לב אל מה שאמרקל) שלמה ע"ה (תהלים ס"ח, י"ד) אם תשכבון בין שפתים שהקב"ה שומר ושוקד על שפתי האדם לנושקה כשהוא אומרה בתורה ובתפילה בדחילו ורחימו, ואם ישים אליו לבו בודאי מי זה האיש אשר לא יאחזנו רתת וזיע שהמלך גדול ונורא שומר ושוקד על שפתים של אדם נבזה וחדל אישים וכיוצא בזה, והוא מעין מה שאמרו חז"ל (גיטין נ"ו א) ענוותנותו של רבי זכריה גרם חורבן וכו', כך האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וכל תנועותיו ודיבורו והילוכו ועסקיו, עושה רושם קלא) למעלה למעלה, ובודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו שיהיה לשם שמים, מה שאין כן כשחושב האדם מה אני ספון לפגום או לתקן למעלה ולמטה, שיהיה נרשם כל עסקי למעלה, ובזה הולך בשרירות לבו ואומר אך שלום יהיה לי, ובאמת זה אינו, כי האדם על ידי מעשיו הטובים הוא דבוק בו יתברך ממש וכמו שכתוב (דברים כ"ח, ט')

עיון במצות

"והלכת בדרכיו"

- א. מקור המצווה בתורה ובחז"ל והתבוננות ראשונית
 ב. מחלוקת מוני המצוות והתבוננות בשיטת היראים
 ג. **התבוננות בשיטת הרמב"ם**
 ד. התבוננות בשיטת ה"עיקרים"
 ה. התבוננות בשיטת המהר"ל

10 רמב"ם הלכות דעות פרק א

(א) דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס יכעס כעס מעט בכמה שנים ויש אדם שהוא גבה לב ביותר ויש שהוא שפל רוח ביותר ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלך בתאוה ויש שהוא בעל לב טהור מאד ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן :

25 (ב) ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותם מאחרים או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי ללך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה בלבו :

35 (ג) שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה :

(ד) **הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם**, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו, לפיכך צוו חכמים הראשונים 40 שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם בגופו, כיצד לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני, לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת, וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר להיות בזולתן כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו, וכן לא יהיה עמל בעסקו 45 אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנאמר טוב מעט לצדיק, ולא יקפוץ ידו ביותר, ולא יפזר ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך, ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות, וכן שאר דעותיו, 50 ודרך זו היא דרך החכמים, כל אדם שדעותיו דעות בינונית /בינוניות/ ממוצעות נקרא חכם.

(ה) ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד, כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת 55 חסידות, ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם⁶ וזו

⁶ אבן האזל הלכות דעות פרק א הלכה ה - [ה] ומי שהוא ... נקרא חכם - **בלח"מ נתקשה מאד בדברי רבינו, חדא** שהרי בפרק השני כתב שאסור לנהוג במדה בינונית במדת הענוה ואיך כתב כאן שהענושה זה והולך בדרך בינונית נקרא חכם, **ועוד קשה** שהרי כתב ששתי הקצוות אינם דרך טובה ואם האדם נוטה לאחד מהם צריך שיחזור עצמו למוטב וכאן כתב שהוא מידת חסידות לעשות כן, **ועוד הקשה עיני שם. ונראה דעיקר החילוק בדברי הרמב"ם, שהוא מחלק בין מידות איך שיהיה בטבעו ובין הנהגה, שעיקר מדות האדם יהיו במדה בינונית** היינו כמו שביאר בהל' ד', **אבל ענין הנהגה זהו ענין אחר** שמדת חסידות לותר בהנהגתו וברוב הענינים יהיה נוטה לצד החסידות, אבל זהו חוץ מענוה וגאוה שבמדה זו צריך להתנהג שיהיה שפל רוח ביותר וזהו ג"כ בהנהגה אבל בטבע צריך להיות

היא מדת חכמה, ועל דרך זו שאר כל הדעות, וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות, יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון, **וזהו לפנינו משורת הדין, ומצווין לנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו.**

(ו) **כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכינויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו.**

(ז) **וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו**, יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו, **ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה', והיא שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו.**

80 רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ח

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואף על פי שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעניני עבדים אל יד אדוניהם כעניני שפחה אל יד גבירתה, וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה, ולא ירבה

במדה בינונית בכל הענינים היינו שלא יהיה אינו מרגיש מה שצריך להרגיש אלא שיהיה ותרן ולא יקפיד כלל.

עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבחה בהן אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי הלא בבטן עושני ב עשהו ויכוננו ברחם אחד, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקדוש ברוך הוא שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.

• לכאורה מהסיפא של הרמב"ם משמע שיש ציווי להידמות בדרכיו מה הוא רחום וכו' אם כן זוהי חובה מעיקר הדין לא להעביד את העבד בפרך אולם ברישא כתב מפורש שזוהי רק מידת חסידות – מדוע אין כאן סתירה?

הלכות אבל פרק יד:

(א) מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן ולסעדם בכל צרכיהם ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות:

• תרצו את הסתירה שיש לכאורה בין הלכה זו למצוה ח בספר המצוות (הנ"ל בח"א)?

מכתב מאליהו חלק א עמ' 55-52

מבט האמת - שורש המוסר

30 הבא למדוד או לשקול, בענין אשר בו תוכל כל טעות דקה להביא לקלקול גדול, הרי מחשבתו הראשונה היא להודיע אם כלי-המדדה הוא ישר ומצומצם. האדם, שהוא זקוק תמיד לשיקול-הדעת שלו, לשפוט מה לעשות

ומה לעזוב, כדי לברור את דרך חייו ולהיזהר ממוקשי מות - הרי בודאי צריך לעיין מתחלה במאזניים שלו, הדעת שלו גופא, אם היא ישרה; שאם לא, איך יוכל לסמוך על מסקנותיה? כשנתחיל בעיון זה, נמצא עובדה יסודית - שאין מחשבה בלי התעניינות קודמת. מי שאינו מעונין, למשל, באסיפת בולי-דואר, לא יעלה על דעתו לחשוב בפרטיהם, אשר אחרים כתבו ספרים שלמים אודותיהם. המביט אינה ואנה בטורי עתון, אלו פרטים יכנסו למחשבותיו וישתמרו בזכרונו? – אותם שמתענין בהם. על הדברים שאינו מתענין בהם עבור האדם תמיד בלי תשומת לב ומבלי חשבון בהם כל עיקר.

ומהו מקור ההתעניינות? אין ספק שהיא תולדת הרצון. כמוכן, יש שני צדדים לרצון - חיובי ושלילי - ולפעמים יתעניין אדם בדבר מחמת שרצונו מתנגד לו והוא מבקש לדחותו מעליו, וכדומה. עכ"פ, אין התעניינות אלא בקשר עם רצון. נמצא, שכל ענין שאנו דנים בו, הרי הוא שאלה שהגיש הרצון אל השכל להחליט עליה.

והנה יש סוג של שאלות "טכניות", כלומר שכבר החלטנו על התכלית המבוקשת, ואנו דנים עתה רק על האמצעים שעל ידם נשיג אותה. כאן הרצון דורש רק הפתרון היותר יעיל למעשה, ומניח את הדיונים לשכל. סוג זה כולל רוב חשבוניותנו המעשיים היום-יומיים, וכל השאלות השייכות לטכניקה גרידא – שאלות "איך לעשות" דבר זה, או "איך להשיג" דבר אחר. לתפור שאלות כאלה יוכל האדם להתרגל בנקל; עליו רק לפתח את שכלו די צרכו.

60 אבל השאלות הקשות באמת הן בעניינים שבהם עדיין האדם מסופק על עצם הענין, אם טוב עבורו או לא, אם דבר זה יש לו לבקש, או דבר זה יש לו להאמין. ולמה הן קשות? מפני שההתעניינות - שהיא המגישה את השאלה – כבר נוטה היא לצד אחד. המחפש ב"שלחן-ערוך" אם מותר לו לשחק שחמט בשבת, 65 מסתמא רוצה לשחק. החוקר בדעתו אם מחויב להתבזות, לפייס עוד פעם את חברו העקשן, כבר נדע באיזה צד הוא רוצה יותר. עלינו לחקור עד כמה שכלו של אדם מוכשר לבוא אל החלטות

אמתיות בתנאים כאלה.

70 והנה חכמינו ז"ל הם היודעים עמקי כחות הנפש; נראה אם נמצא בדבריהם הק' בירור לשאלתנו זו.

איתא בכתובות (ק"ה): "אמר רבא: מאי טעמא דשוחדא? (רש"י): למה אסור ליטלו, לזכות את הזכאי? - כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה, והוי כגופיה, ואין אדם רואה חובה לעצמו". הרי שהשוחד הפוסל את הדיין אינו פועל אלא ע"י שמטה את התעניינות הדיין לצד אחד, ואף אם מתכוון לזכות את הזכאי, כבר אינו יכול לראות חובה לזה ששחדו, כי הרצון מעוור עיני שכלו. וכן אז"ל (תנחומא פ' שופטים ח'): "כיון שנותן הדיין את לבו על השוחד, נעשה עיור בדין, ואינו יכול לדון אותו באמת".

80 הרי לפנינו שהנגיעה לצד אחד מקלקלת את משפט השכל, באופן שאינו מעלה על דעתו סברא המנגדת לנטייתו. ונוכל להבין דבר זה היטב על פי מה שהקדמנו, שהתעניינות היא שמעוררת את המחשבה; ואם כן מובן שלא תעורר סברא המנגדת לה, אלא אדרבא, תעלים אותה.

85 ולא עוד, אלא אפילו כאשר אחרים אומרים לו סברא כזו, שכלו ממאן לקבלה, מפני השפעת הנגיעה, כן ביאר המהר"ל (גור אריה, שופטים): "יעור עיני חכמים - שלא תעלה על דעתו הסברא הנכונה, - ויסלף דברי צדיקים (רש"י: דברים המצודקים) - שאפילו יעוררוהו על הדברים המצודקים יסלפם". ויותר מזה במכילתא (משפטים) "שונא דברים המצודקים – אפי' הנאמרים בסיני".

ודבר נורא יש בזה עוד. כי אחר שנטה שכלו מן האמת פעם ראשונה בחייו - ע"י השוחד, שוב לבו הולך ומתעוור כל ימיו - כי כבר איבד את "חוש האמת" שלו; וכיון שנקבעה במוחו הסברא העקומה הראשונה, מעתה הוא הולך ומעקם כל בבין השקפות ודעות שלו כדי להתאימן עמה. וכך הוא מתעוור והולך, עד שמת בעוורונו. כך אז"ל מפורש (כתובות ק"ה) "אפי' חכם גדול וקיבל שוחד, אינו נפטר מן העולם בלי סמיות הלב".

100 ולא רק את עצמו הוא מקלקל אלא שהוא מסייע לקלקל גם הבאים אחריו כי חוש הוא דבר עדין כל כך, עד שאם יש רבים הנוטים מן

5 האמת, מתקלקלים גם הכשרים. כי (מבלי להרגיש) הם "מיישרים" את שכלם על יסוד שכל האחרים – שכבר נתעקס. כך אמרו אז"ל (סוטה מ"ז) "משרבו רואי פנים בדין, בטל לא תגורו, ופסק לא תכירו", פי מהר"ל (נתיב הדין ד"ה ובפי "עגלה ערופה") "בטל לא תגורו אפי' מן הכשרים... וכאר בני"א מתחילין בחטא הזה, הכל נמשכין אחר זה, וקרוב הדבר להתבטל אפי' מן הדור שלאחריו, שלא נמצא אחד שהוא כשר בדין, ובטל לא תגורו לגמרי מן הדורות".

10 וכמה הוא שיעור השוחד אשר יעוור עיני החכם? אפי' משהו יטה את דעת החכם היותר גדול, חכמינו ז"ל אשר כל עמקי כחות הנפש גלויים לפניהם, הם ידעו עד היכן הדברים מגיעים, הגמי' מספרת (כתובות ק"ה): על ר' ישמעאל ברבי יוסי שאריסו הי' מביא לו בכל ערב שבת סל פירות מפרדסיס של ר' ישמעאל עצמו. פעם אחד, יען 15 הי' לו לאריס דין תורה עם חברו ביום ה, אגב אורחי' הקדים להביא הפירות באותו יום. ר' ישמעאל, שהי' הדיין, חשש לשחד משום נחת רוח של קדימת יום אחד, ולא קבל הפירות. ואף שלא קבלם, חשש עוד שנשתחד במה שהקדים לו יום אחד, וא"ל: "פסילנא לך לדינא", ומסרו לדיינים אחרים. בשעת הדין הי' 20 מתהלך ר' ישמעאל מחוץ לבית דין ושמע את הטענות והרגיש בעצמו שהי' לבו לזכותו של האריס, ובאים לו פתחי זכויות, וחשב "הלואי ייטען כך וכך, ויזכה בדין", הסתכל בעצמו שוב, והכיר שמחמת אותם הפירות אירע לו כן. כיון שר' ישמעאל ראה כך נתעורר הרבה, ולמד ממעשה זה את מסתרי כחות הנפש ואמר "תיפח נפשם של מקבלי שחד! ומה אני שלא נטלתי - ואם נטלתי, 25 שלי נטלתי - כך, מקבלי שחד על אחת כמה וכמה!".

ועתה צא וחשוב: התנא ר' ישמעאל ברי' יוסי, קדוש עליון, וחושש ומכיר דקות הנגיעות כל כך, עד שסירב לקחת פירות של עצמו 30 בהקדם יום אחד, וגם את הדין לא דן, ואחר כל זה מצא שהי' מהפך בזכות אותו אריס מחמת משהו זה של הגיעה דקה מן הדקה. ואם כך הוא בארזי הלבנון, ק"ו בנו, אזובי קיר: עד כמה יוכל השחד הכי-קטן לחבל כל סדרי מחשבותינו.

35 נתבונן נא בנקודה אחת קטנה, אשר לכאורה אין מקום לרצון להתערב בה: אם אדם חושב באיזו שאלה, שאינה נוגעת לו כלל, אלא שעליו להחליט חוות-דעתו בה, כגון שאלה מדעית, והוא מתחיל לעיין בה בשעה שאין עדיין לפניו כל החומר שעל פיו הוא עתיד לשפוט; ובתוך העיון הזה לפי-שעה, נדמה לו שצד אחד 40 מהספק היא קרוב להיות אמת, הוא לא החליט כלל על זה, והוא יודע שהשערתו היא בתנאי כפול שאם שאר הידיעות שתבאנה לו, תהיינה סותרות לה, כבר היא בטלה מעיקרא, ככל טעות שמחמת חסרון ידיעה. כמובן שלא הגיד השערה רופפת כזו לשום אדם, וגם הוא מוכן להשליכה מיד, אם ימצאנה בלתי נכונה. ועתה בא לפנינו 45 יתר החומר, והוא מפנה את דעתו לעיין בשאלה מחדש וברצינות, היתכן שאדם זה יהא כבר נוגע בדבר, וירצה לסלף הראיות החדשות?

אמנם נתבונן שוב בהלכות דיינים. אמרה התורה (דברים או ט"ז): "שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק", וביארו חז"ל (סנהדרין ז'): "אזהרה לבית-דין שלא ישמע דברי בעל-דין קודם שיבא בעל-דין 50 חברו, ואזהרה לבעל-דין שלא יטעים דבריו לדין קודם שיבא בעל-דין חברו", וביאר מהר"ל (נתיבות עולם, נתיב הדין ד"ה "ובפי' תולין"): "שאפילו היכא שמסדר לפניו דברים של אמת, ואינו משקר, כיון שמטעים דבריו לדין, נכנסו בדעתו לזכותו, ומחפש לו 55 זכותו; ואף אם ישיב אח"כ חברו על דבריו, כיון שדבריו כבר נכנסו באזני הדיין, אינו מסלק דעתו מהם... - ולמה? כיון שבתחלה חשב שהצדק עם הראשון, אף שבשעתו היה רק לפי-שעה, עם כל ההשתמרות כדלעיל, מ"מ כיון שחשב כך רגע אחד, מעתה הוא כבר נוגע בדבר. כי יש אי-נעימות לאדם כשצריך לשנות דעתו הקדומה, 60 אפי' קלושה כזו, וכבר די בזה לעוות את מאזני-המשפט בכחוט-השערה - ויותר לא צריך.

והנה כל אדם הוא דייך, כי תמיד מוטל עליו לשפוט על צדק הנהגותו ואמתת השקפותיו. אך כשנתבונן בערך הנגיעות המשפיעות עלינו 65 בדיונים אלה, נמצא שהן תקיפות לאין ערך מכל שוחד שיוכלו לתת לשופטים בית-הדין. נתבונן נא: אם אפילו הנחה קדומה קטנטנה כנ"ל כבר עלולה לעוות את דקדוק המשפט - משום ההתנגדות הדקה לשינוי-הדעת, הבאה מהשפעתן הנסתרת של מדות הגאווה

70
75
80
85
90
95
100

והעצלות, - מה יהא על הנחות קדומות שלנו היוצאות ממדות ותאוות גסות, ושניהלנו את חיינו על פיהם זה כמה שנים? אם על התקרבות-הדעת של הנאה כל-שהי כבר אמרו ז"ל "הוי כגופי" "ויאנו יכול לדון אותו באמת", איך נקוה אנחנו לבוא להחלטה אמתית במקום שכרוכה בזה "ראיית חובה" לעצמנו ממש - כגון להודות על חסרונותינו, ולקבל דעות שעל פיהן נתחייב במה שקשה לנו ונמנע ממה שחביב עלינו? ואם הדיין שנטה פעם אחת מן האמת, נתקלקלו כל סדרי מחשבתו, מה נגיד על עצמנו, שמנעורינו הורגלנו ל"תרץ את עצמנו בדוחק", להקטין את ערך כשלונו, ולהפריז טובותינו? ואם כבר בימינו טענו חז"ל שבגלל החולי המידבק של ראיית-פנים כבר פסק "לא תכירו", מה נענה אנו, שהכרת-פנים לעצמנו כבר נעשית שיטה טבעית מדורי-דורות? איך נוכל לסמוך על שכלנו שיבוא בשום פעם לידי מסקנות אמתיות?

אמנם כן הוא, אין השכל מוציא משפט אמת בבעיות מוסריות אלא בה במדה שהלב מנוקה מנגיעות המדות וממולא שאיפה חזקה ובווערת לישרות לאמת. איך יבא אדם לשלימות זאת? רק אם יעבוד ויתקן מדותיו, כי בזה יבטל הנגיעות בשרשן. ושנים רבות של עבודה לשם שמים נצרכות לזה, לחזק את שאיפת ובקשת האמת כל כך עד שישחרר את עצמו מהשפעת הנגיעות - וזהו מה שקוראת גמי' "הגיע לפרשת דרכים" (סוטה כ"א). וקאמר עלה "מר זוטרא אמר: זה ת"ח דסלקא לי שמעתא אליבא דהילכתא" פי' שמכוון מעצמו אל האמת; כי כבר עבד על עצמו כל כך עד שהגיע לטהרת הלב, ואז - רק אז - ראייתו נכוחה ומשפטיו ישרים. עבודה זו היא עבודת המוסר. - ומכאן שבלי מוסר אי אפשר להגיע אל האמת. **יסוד זה, הוא שרש המוסר.**

ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט

דא"ר ישמעאל בר רב נחמן עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה"ד (בראשית ג) לשמור את דרך עץ החיים **דרך זו דרך ארץ ואח"כ עץ החיים זו תורה**

עיון במצות

”והלכת בדרכיו”

- א. מקור המצווה בתורה ובחז”ל והתבוננות ראשונית
- ב. מחלוקת מוני המצוות והתבוננות בשיטת היראים
- ג. התבוננות בשיטת הרמב”ם
- ד. התבוננות בשיטת ה”עיקרים”
- ה. התבוננות בשיטת המהר”ל

ספר העיקרים מאמר ג פרק כז

- 10 **כלל גדול יהיה בידך בעשית המצות שהכל הולך אחר כונת הלב,** כמו שאמרו רבותינו ז”ל **רחמנא לבא בעי**. ולפי זה יש מי שעושה מצות הרבה ואינן עולות לו כלום או בשעור שיספיקו להקנאת השלמות האנושי ולא לחלק ממנו שיהיה מורגש, ויש עושה מצוה אחת תספיק יותר ממצות הרבה כפי כונת העושה אותה לקנות חלק גדול מהשלמות. ואחר שהענין הולך אחר הכונה, יתבאר מזה גם כן שכל המצות שבתורה הן שיהיו מצות עשה או מצות לא תעשה הם דרך להקנאת השלמות האנושי או מדרגה מה ממנו בהיותן נעשות על הכונה הראויה, כי לא עשית המעשים הטובים בלבד תביא את האדם לחיי העולם הבא, אבל גם ההמנע מעשות המעשים הרעים מפני יראת ה' יתן שלמות בנפש.
- 20 **וזה כי לפי מה שבא מפורש בתורה והלכת בדרכיו (דברים כ”ח ט’), נראה שההליכה בדרכי השם היא עקר העבודה שיעבוד בה האדם את השם, ונמצא המשורר מפרש שמי שהוא נמנע מעשות יע מפני יראת השם נקרא הולך בדרכי ה’, אמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה’ (תהלים קי”ט א), כלומר אשריהם המון המאמינים הנקראים תמימי דרך שאינם מתחמקים על השם אבל הולכים בתמימות בתורת השם יתברך, ובאר שההולכים בתורת ה’ הם השומרים מצותיו בכונת הלב, ולזה אמר אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו (תהלים קי”ט א’). וכדי שלא ידומה שאין נקרא הולך בדרכי ה’ ולא נוצר עדותיו אלא השומר מצות עשה, כי מצות לא תעשה לא יצויר שיתנו שלמות בנפש, לזה אמר אחר זה אף לא**

פעלו עולה בדרכיו הלכו, כלומר אף הנמנע מלעשות עולה בכונת הלב נקרא הולך בדרכי השם, וזהו שאמר בדרכיו הלכו. וכן אמרו רבותינו ז”ל ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. ואף על פי שזה דבר מתמיה, איך אפשר שיקנה האדם שום שלמות בהיותו יושב ובטל ובלתי עושה שום פעולה, ...

והתשובה בזה היא שהאדם היושב ובטל בלי ספק אי אפשר שיקנה בזה שום שלמות, אבל אם בא לידו דבר עבירה ונמנע ולא עשאה מפני יראת השם, הנה הוא זוכה בזה לחיי העולם הבא כאלו עשה מצוה. ומזה הצד יתנו כל מצות לא תעשה שבתורה שלמות בנפש, כי מי שישב ולא אכל בשר חזיר לפי שהיה לו מה יאכל או שהיתה נפשו קצה בו, איננו ראוי לקבל שכר בזה, אבל אם היה מתאוה לאכול בשר חזיר או שלא היה לו מה יאכל ונזדמן לפניו בשר חזיר ונמנע מלאכלו מפני יראת השם ולהשלים מצותו שצוה שלא לאכלו אף על פי שהיה רעב ותאב אליו, הרי זה ודאי ראוי לקבול שכר. ...

הרי שגלו שהדרך שאדם זוכה בה על שאינו עובר על מצות לא תעשה הוא שתזדמן העבירה לפניו וימנע מעשייתה לאהבת השם וליראתו ולא לשום סבה אחרת.

וזה הדרך אף על פי שיראה קל ההשגה אינו כן אבל הוא קשה מאד, שהרי דוד המלך שאמר על עצמו שמרה נפשי כי חסיד אני (תהלים פ”ו ב’), כשנזדמן לו ענין בת שבע שלא היה לו מונע אחר אלא יראת השם בלבד, לא היה בו יכלת לכבוש את יצרו לאהבת ה’, כי ההמנע מעשות העבירה בעבור יראת השם ואהבתו, הרי הוא כאלו עשה מצות עשה כתקנה על הכונה הראויה. ועל זה הדרך יתנו מצות לא תעשה שלמות בנפש בהיותן בלתי נעשות כמו שיתנו מצות עשה שלמות בנפש בעשיתן.

ספר העיקרים מאמר ג פרק כט

ויראוי שנחקור בכאן חקירה גדולת התועלת מאד, והוא אם התורה הזאת האלהית נותנת שלמות בכללה או בחלקיה. ונאמר שהדבר הזה נחלקו בו רבן שמעון בן לקיש ורבי יוחנן בפרק חלק, אמרו שם לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר רבי שמעון בן לקיש למי שמשויר אפילו חק אחד מן התורה, אמר רבי יוחנן לא

65 ניחא ליה למריה דאמרית עליה הכי אלא למי שלא קיים אפילו חק אחד מן התורה.

והיה נראה שהוא ראוי שתהיה נותנת השלמות בכללה ולא בחלקיה כדברי רבי שמעון בן לקיש, לפי שאם היה חלק ממנה מספיק להקנות השלמות האנושי, למה יעמיס השם יתברך עלינו רבוי המצות והאזהרות, כי מה שאפשר שיושג בפעל אחד יראה שיהיה פעל בטל שיעשה בהשגתו פעולות רבות, כי מי שיוכל לרפאות חולי אחד בסם אחד פשוט קל ההשגה, שיעשה הרכבה רבת הסמים קשי ההשגה היא פעולת שוא בלי ספק, כמאמר החכם לשוא יעשה בפעולות רבות מה שאפשר לעשות בפעולה אחת, ולזה יראה שכל המצות והאזהרות שבאו בתורה הם הכרחיות להקנאת השלמות האנושי, שאם לא כן לא היה השם יתברך מצוה אותנו בהם.

אבל שנאמר שכל המצות והאזהרות שבאו בתורה הם הכרחיות בהקנאת השלמות האנושי דבר זר וקשה מאד, שאם הדבר כן אי אפשר לשום אדם שיקנה השלמות ההוא, ...

עם שהמקובל באומה הוא הפך כל זה, שהרי אמרו במשנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. וזה ספק חזק ראוי שנשתדל בהתרתו.

ודרך הבנת זה הענין הוא, כי כמו שנמצא בדברים הטבעיים דברים הרבה ימצאו על צד היותר טוב ולא על צד ההכרח, כמו כפילת החושים וזולתם שהיה אפשר המצא והתקיים הבעלי חיים בזולת ההכפל ההוא, ואולם נמצאו בבעלי חיים על צד היותר טוב, כן השם יתברך להיותו חפץ להביא את האדם אל השלמות האנושי וראה כמה מונעים יש לו שהם מטרידים מהשגת השלמות ההוא, חתר דרך בשישיגהו, וזה בשהרבה לו דרכים ואופנים אינם הכרחיים כולם להשגת השלמות ואמנם נמצאו על צד היותר טוב, כדי שיושג השלמות האנושי או חלק ממנו על יד כל אחד מהם, כדי שלא ימלט שום אחד מישראל בפרט או מן האנשים בכלל שלא ישיג השלמות ההוא אם ישתדל להשיגו באחת מן הדרכים ההם.

וזהו מה שאמרו רבותינו ז”ל בסוף מכות רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה’ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, הנה בארו שלכך נצטוו ישראל רוב המצות כדי לצדקם ולזכותם. והוא

מבואר שאם היו כלם הכרחיים לקניית השלמות לא היה זה זכות אלא חובה, ולזה הוא שאמר רבי יוחנן לא ניחא ליה למריהו דאמרת עליהו הכי אלא למי שלא קיים אפילו חק אחד מן התורה.

וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה, וזה לשונו על אותה משנה. מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצות כסדר וכהוגן ולא ישתף עמה דבר מכוונות העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שבארתי לך, הנה זכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר כי בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהן על מתכונתה ושלמותה, בעשותו אותה מצוה תחיה נפשו באותו מעשה, וממה שיוורה על העקר הזה רבי חנינא בן תרדיון ששאל את רבי יוסי בן קסמא מה אני לחיי העולם הבא, והשיב כלום בא מעשה לידך, כלומר נזדמן לך לעשות מצוה כהוגן, והשיבו כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות בכל מה שאפשר וזכה בה לחיי העולם הבא, עד כאן לשונו שם.

15 ונתבאר לפי זה מה שאמרנו כי מצוה אחת בלבד תספיק לתת השלמות האנושי, ואולם מה שנמצאו בתורה מצות רבות לא היה זה על צד ההכרח, ואבל על צד היותר טוב, כדי שלא ימלט אדם מישראל שלא יזכה לעולם הבא על יד אחת מהן אי זו מהן שתהיה. ותא חזי מאן גברא רבה משהיד עלה הרמב"ם ז"ל, שאמר כי דעת רבותינו ז"ל הוא כי רבוי המצות לא היה להעמיס עלינו משא כבד אשר לא נוכל שאתו, אבל היה חסד מהשם יתברך לזכות את ישראל ולהצדיקם, כי הגדיל את התורה והרבה מצותיה כדי שיהיו להם דרכים מתחלפים כדי שיקנו על ידם השלמות האנושי, ...

ובעבור זה אמרו רבותינו ז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כי אי אפשר שלא יעשה כל אחד מהם מצוה ממצות התורה שעל ידה יזכה למדרגה מה ממדרגות העולם הבא. **ואולם כפי רבוי המצות שיעשה כן תגדל מדרגתו שם**, ולזה היה משה כוסף ותאב להכנס לארץ כדי שעל ידי קיום המצות התלויות בארץ יזכה בלי ספק למדרגה יותר גדולה בעולם הבא.

30 ופעמים יגיע רבוי המצות המקוימות על יד איש אחד אל שיהיה במדרגה שיושגה בעולם הזה בכל פרטי עניניו, כרבי חנינא בן דוסא וזולתו מן החסידים, וכבר אפשר שימצא רבוי המצות או כללותם באישים מתחלפים ויהיה כלל האישים ההם מושגה יותר מן האישי האחד, וזה כי הכלל ההוא ישוב במדרגת האישי האחד

35 שימצאו בו רבוי המצות, וזאת היא סבה שיהיה הכלל לעולם יותר מושגה מהפרט להמצא בכלל רבוי המצות או כלל מצות התורה יותר ממה שימצאו באיש האחד, ולזה יהיה הכלל לעולם נענים בתפלתם ומושגחים ומנוצלים מהמקרים יותר מהפרט.

וזה אמנם יהיה בהצלחת העולם הזה, אבל בעולם הבא מדרגת כל אחד ואחד לפי מעשיו ורוב המצות שיעשה. **וגדולה מזו נמצא לרבותינו ז"ל במקומות הרבה, שאפילו בעשית פעל אחד שאינו מצוה ואינו אזהרה, אם יכוין העושה בעשיתו לשם שמים ולכבוד השם יתברך או כבוד תורתו יזכה בה לחיי העולם הבא**, כלומר למדרגה מה ממדרגות העולם הבא. **ואמרנו בכתובות** על ההוא כובס דהוה בשבבותיה דרבי וסליק לאגרא ונפל ומית, שיצאת בת קול ואמרה אף ההוא כובס מזומן לחיי העולם הבא, שיראה מזה שאפילו מי שנצטער על שלא כבד החכם במותו ומת מתוך הצער ההוא, בכוונה ההיא זוכה לחיי העולם הבא אחר שצערו ומיתתו היתה לשם שמים.

50 וכן במסכת עבודה זרה אמרו על השוטר שהיה ממונה להמית את רבי חנינא בן תרדיון, כי לפי שקרב מיתתו כדי שלא יצטער רבי חנינא ביותר, שהיה מזומן לחיי העולם הבא. וכן במסכת תענית בפרק סדר תעניות בתרא מביא הרבה מעשים מאנשים שאמר אליהו עליהם שהיו מזומנים לחיי העולם הבא, ואף על פי שלא היו עושים מעשים שיהיו מצוה או אזהרה אלא פעולות טובות, כמו שומר בית הסוהר שהיה מפריש הנשים מהאנשים כדי שלא יבואו לידי הרגל עבירה, וזולת זה שם הרבה.

וכבר בארו רבותינו ז"ל כלל הפעולות הטובות המביאות האדם להשגת חיי העולם הבא מזולת המצות המפורשות בתורה, אמרו והלכת בדרכיו (דברים כ"ח ט'), מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון מה הוא גומל חסדים אף אתה גומל חסדים מה הוא קובר מתים אף אתה קובר מתים וכו', וכלל הדברים הוא כי כל פעולה שיעשה העושה אותה לשם שמים זוכה בה לחיי העולם הבא, ואף אם הפעל ההוא יחשב בו שהוא רע, אמרו רבותינו ז"ל בכל דרכיך דעה⁷ ואפילו לדבר עבירה, ואמרו עוד

⁷ של"ה הקדוש עשרה הלולים אות ג – "... והלכת בדרכיו, בכל דרכיך דעהו, לא יהיה לך שום תנועה כי אם לכבודו, לא ראהו ולא שמיעה ולא

גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. והבן זה העקר ודעהו כי הוא הכרחי לתורת משה, שאם לא כן לא יהיו כלל ישראל זוכים לחיי העולם הבא על ידי התורה אלא אחד מעיר או יחיד בדור, ותהיה החבה יתרה שחבב הקדוש ברוך הוא את ישראל לתת להם התורה, כמו שאמרו חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה וכו', לנקמה מהם שלא יוכלו לקיים את כלה ויהיו נענשים על כך. וכו'.

ספר העיקרים מאמר ג פרק ל :

"...וכן דרך החכמים לעשות כללים למצות התורה, כבר אמרו על אחד מן החכמים האחרונים שבא אליו לסטיס מזויין ובעל עבירות ואמר לו, אני רוצה לשוב בתשובה ולשמור מצות השם יתברך אלא שאיני יכול להעמיס על עצמי רבוי המצות שבתורה כי לא אוכל שאת המשא ההוא, ואמר לו החכם תקבל עליך דבר אחד בלבד לשמרו כראוי, ואמר לו הן, אמר לו החכם אם כן קבל עליך לומר האמת, וקבל עליו והלך לדרכו, לימים היה הולך אותו הליסטיס ללסטס איש אחד ולהרגו, ופגע בו איש אחד אמר לו היכן אתה הולך, ונזכר אותו הליסטיס מה שקבל עליו לומר אמת וספר לאיש ההוא להיכן היה הולך, וכן פגע בו איש אחר ושאל לו להיכן היה הולך וספר לו, מיד הרהר אותו הליסטיס בלבו אלו השנים יהיו עלי עדים ויהרגוני, וכן אירע לו פעמים רבות בכל מה שהיה רוצה לעשות עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים, הנה מבואר כי על זה הדרך יתכן כי בשמירת כלל אחד או ב' כללים או יותר ישמור האדם רוב מצות התורה או חלק גדול ממנה שעל ידו יזכה למעלת חיי עולם הבא או למדרגה גדולה ממנו":

מוסר אביך ב' ב' :

בכל דרכיך דעהו, צריך לבקש את הקב"ה בתוך הדרכים שהוא מתנהג בהם. כשהוא עוסק בתפלה או יבקש את הקב"ה בהבנת עניני תפלתו וכונה רצויו באמונת הלב באותם הענינים של תפלתו, ולא יבקש את הידיעה בשעה ההיא בענינים אחרים. כי כיון שהוא

הליכה ולא עמידה ולא ישיבה ולא מחשבה ולא מעשה ולא רמיזה כי אם לעבדו. לא תרצה כי אם ברצונו, ולא תבקש כי אם בקשות חפצו, ולא תשמח כי אם בעבודתו, ולא תמצא קורת רוח מבלעדו. כללו של דבר, לא תעתיק רגל ויד ותנועת עפעף ותפתח פה ותחשוב מחשבות בלתי לה' לבדו:

עוסק בעבודה זו הקב"ה כביכול שורה מצדו בזו העבודה דוקא ובה
ימצאנה ולא במ"א. וכשהוא עוסק בתורה ידע שימצא את הקב"ה
בהיותו מעמיק ומעיין להבין דבר על בריו ולזכור ולשנן היטיב,
ובזה הוא יודע אותו ית' בתורתו ולא באופן אחר, כי בשעה זו הוא
5 מתגלה בעבודה זו. וכן בהיותו עסוק בגמ"ח להיטיב לחברו, אז
יבקש את הקב"ה רק בהעמקת עצה איך להיטיב לו טובה גדולה
הגונה וקימת. וכן בכל הדברים שעושה הרי באמת אין דבר בעולם
שאינו לכבודו ית', ע"כ כל מה שעושה יהי הכל דברי מצותו ורצונו,
ויבקש בהם את שמו ית', כשיתדל בכל שכלו וכחותיו לעשות את
10 מה שהוא עושה בתכלית השלמות בכל צדדי השלמות, ונמצא שהוא
יודע את השי"ת בכל הדרכים. והבי' הוא ב' ה"בתוך", שבעצמותם
של הדרכים הוא יודע את הקב"ה. ע"כ הוא פרשה קטנה, שאין
הצווי בה גדלות והרחבה של חכמות ומחשבות, אדרבא צמצום
בדבר זה שהוא עסוק לבדו, ומ"מ כל גופי תורה תלויים בה, כי בזה
15 יעשה הכל כשורה ומוזה ימצא כבודו של הקב"ה בתכלית, ורמזו
חז"ל בדבריהם: זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, והבן. [כשאדם
פועל איזה דבר של שלימות, בין במחשבה בין במעשה, צריך לשמח
בחלקו ולא ירדוף אז אחר דבר אחר, כי כל העולם כולו מתקפל
לפניו אז דוקא בפרט זה]. ד

עיון במצות

"והלכת בדרכיו"

- א. מקור המצווה בתורה ובחז"ל והתבוננות ראשונית
- ב. מחלוקת מוני המצוות והתבוננות בשיטת היראים
- ג. התבוננות בשיטת הרמב"ם
- ד. התבוננות בשיטת ה"עיקרים"
- ה. התבוננות בשיטת המהר"ל

מהר"ל נתיב גמילות חסדים פרק א:

- 10 ובפרק קמא דסוטה (י"ד ע"א) אמר רב אחא מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לאדם להלוך אחר השכינה והלא כבר נא' כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא אלא הלוך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים דכתיב ויעש ה' וגו' כתנות עור וילבישם אף אתה הלבש ערומים הקב"ה מבקר חולים כדכתיב וירא אליו ה' אף אתה בקר חולים הקב"ה קובר מתים דכתיב ויקבור אותנו בגיא אף אתה כך הקב"ה מנחם אבלים דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק אף אתה כך ע"כ. ומה שעל ידי המדה הזאת בפרט אפשר להתדמות לבוראו, מפני שזאת המדה היא מה שעושה האדם בעצמו. כי המשפט לא שייך לומר שהוא הולך בדרכי השם יתברך, כי ההולך הוא הולך מצד עצמו ועושה מעצמו מרצונו ומדעתו וזה נקרא שהוא הולך בדרכי השם יתב' כאשר עושה דבר מדעתו, ואילו המשפט הוא מחויב לעשות משפט ולא נקרא זה שהולך בדרכי הקב"ה, רק כאשר הוא עושה חסד לפני משורת הדין והוא עושה מדעתו ומרצונו בזה שייך שהולך בדרכי השם יתברך. וכן הרחמים כאשר יש עני ומרחם עליו ונותן צדקה אין בכל זה שיאמר שהולך בדרכי ה' יתב', כי אם לא היה העני בצרה אפשר כי לא היה עושה. ולכך לא יאמר בזה שהולך בדרכי השם יתב' רק כאשר עושה חסד, שהחסד הוא עושה מעצמו ואינו חייב בזה ולפיכך על ידי המדה הזאת נאמר עליו שהולך בדרכי ה' והולך אחריו. ויותר מזה כי כבר התבאר בברכת המזון אצל כי לעולם

חסדו⁸, כי המדה הזאת מתייחס אל השם יתב' עצמו בפרט יותר משאר המדות וע"ש, ולפיכך הגומל חסדים נקרא שהולך אחר השם יתברך:

ועוד יש לך לדעת, אף על פי שהאדם עושה משפט אמת וישר אין המשפט הוא מדת האדם, כי אי אפשר שלא יהיה האדם משקר במשפט בשגגה, ולפיכך אין מדת המשפט מדת האדם, ולכך אין לומר במדת המשפט שהאדם הולך אחר הקב"ה, רק כאשר הוא בעל חסד ועושה חסד שלא במשפט, והאדם מדה זאת אפשר לו לעשות והיא שייכת לו, ודבר זה יתבאר לקמן אצל חסד ואמת נפגשו, כי גמילות חסד בפרט הוא מדת האדם והוא שייך לאדם לא מדת המשפט ולא שאר המדות רק מדה זאת, ולפיכך במדה זאת שהיא מיוחדת לאדם יאמר בזה שהולך אחר הקב"ה והמדה הזאת מתייחס אל השם יתב' עצמו גם כן. **כלל הדבר במדה זאת** יאמר שהולך אחר הקב"ה, כי מדה זאת היא מדת השם ית' היא מדה עצמית, והאדם ג"כ מדה זאת אליו מצד עצמו ולכך שייך לומר בזה שהולך האדם אחר השם יתב'. **ועוד** כי פירוש זה כמו שאמרנו לפני זה, כי ע"י החסד מתעלה ומתרומם אחר השם יתב' כמו שאמרנו לפני זה, ובזה נקרא שהוא הולך אחר הקב"ה כאשר מתרומם מן השפלות עד המעלה העליונה כמו שהתבאר. כמו שנמצא אצל אברהם שהיה נקרא בשביל גמילות חסד שבו אב רם וכדכתיב וזה דרשו (ב"ר פג"ח) על אברהם הוא מרומים ישכון. ולכך כתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו ובו תדבקו, וזה כאשר האדם מסלק מדה הגשמית ואז מתעלה למעלה אחר הש"י כמו שאמרנו ודבר זה מבואר:

⁸ **נתיב העבודה פרק יח** – "...ויש לך לשאול מפני מה נאמר דבר זה על חסד הש"י בפרט, וכן נאמר במזמור הודו (תמיד) כי לעולם חסדו, וכן בהלל הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. וזה יש להבין כי כל הדברים הם מצד המקבל, כי המשפט הוא מגיע מצד המקבל שיש עליו המשפט, ואף הרחמים מצד המקבל כאשר מרחם על אחד, חוץ מן החסד כי החסד הוא מצד עצמו שהוא ית' משפיע הטוב והחסד מצד עצמו ואין עושה זה מצד המקבל רק מצד עצמו שהוא טוב. ודבר שהוא מצד עצמו של הקב"ה, כמו שהוא ית' מצד עצמו בלתי תכלית וכך החסד שהוא עושה הוא לעולם בלתי קץ ובלתי תכלית רק הוא לעולם. ולא כן המשפט והרחמים כיון שהם מצד המקבל כי המקבל גורם שהמשפט בא עליו וכן הרחמים ג"כ מצד המקבל, וכמו שהמקבל הוא בעל תכלית כן המשפט והרחמים יש לו תכלית. וזה שאמר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ר"ל שיש לשבח הקב"ה כי הוא טוב לכך כל"ח כמו שהוא ית' אין קץ וסוף אליו כך חסדי הש"י אין קץ וסוף אליו, אבל שאר דברים שהוא מצד המקבל יש להם קץ ותכלית וכיו"ל.

55 הקדמת שערי יושר לרב שמעון שקאפ:

יתברך הבורא ויתעלה היוצר שבראנו בצלמו ובדמות תבניתו, וחי עולם נטע בתוכנו שיהיה אדיר חפצנו, להיטיב עם זולתנו, ליחיד ולרבים בהוה ובעתיד בדמות הבורא כביכול, (תומר דבורה לרמ"ק פרק א), שכל מה שברא ויצר היה רצונו יתברך רק להיטיב עם הנבראים, כן רצונו יתברך שנהלך בדרכיו כאמור "והלכת בדרכיו" היינו שנהיה אנחנו בחירי יצוריו, מגמתנו תמיד, להקדיש כוחותינו הגופניים והרוחניים לטובת הרבים כפי ערכנו. ולדעתי כל ענין זה נכלל במצות ה' של "קדושים תהיו" ...

לכן נראה לעניות דעתי, שבמצוה זו כלול כל יסוד ושורש מגמת תכלית חיינו, שיהיו כל עבודותינו ועמלנו תמיד מוקדשים לטובת הכלל. שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג, שלא יהיה בה איזה ענין לטובת זולתנו. וכמובן בכל הקדשות שהוא התייחדות למטרה נכבדה. והנה כשהאדם מיישר הליכותיו ושואף שתמיד יהיו דרכי חיינו מוקדשים להכלל, אז כל מה שעושה גם לעצמו, להבראת גופו ונפשו, הוא מתייחס גם כן אל מצות קדושה. שעל ידי זה יטיב גם לרבים. שבטובתו לעצמו הוא מייטיב עם הרבים הצריכים לו. . . וביחס זה מתדמה ענין קדושה זו, לקדושת הבורא יתברך באיזה דמיון קצת. שכמו שבמעשה של הקב"ה בהבריאה כולה, וכן בכל רגע שהוא מקיים את העולם, כל מעשיו הם מוקדשים לטובת זולתו, כן רצונו יתברך שיהיו מעשיו תמיד מוקדשים לטובת הכלל ולא להנאת עצמו.

אמנם אם יאמר האדם להכניע את טבעו להגיע למידה יתירה עד שלא יהיה בנפשו שום מחשבה ושאיפה להיטיב לעצמו, וכל שאיפותיו יהיו רק להיטיב לאחרים, ובאופן כזה תהיה שאיפתו להגיע לקדושת הבורא יתברך. בכל הבריאה והנהגת העולם רק להיטיב לנבראים ולא לעצמו יתברך כלל וכלל, שבהשקפה ראשונה היה אפשר לומר שאם יגיע אדם למדרגה זו יגיע לתכלית השלמות. ולכן הורו לנו חז"ל במדרש זה [הוא מתכוון למדרש חז"ל – קדושים תהיו. יכול כמוני? תלמוד לומר כי קדוש אני – קדושת למעלה מקדושתכם] שלא כן הוא, שאין לנו להשתדל להדמות לקדושת הבורא יתברך בצד זה, שקדושת הבורא למעלה

מקדושתנו. שקדושתו יתברך היא רק לנבראים, ולא לעצמו יתברך, שלא נתוסף ולא יתוסף שום יתרון להבורא על ידי מעשיו שעשה ועושה, וכל רצונו יתברך רק להיטיב לנבראים. אבל מה שרוצה מאתנו אינו באופן זה, שהרי הורה לנו רבי עקיבא "חייך קודמים", וגם רמזו לנו לפרש את המקרא "ואהבת לרעך כמוך" בדרך שלילי "מאן דעלך סני, לחברך לא תעביד". אבל בדרך חיובי ראוי לאדם להקדים את טובת עצמו. ועוד יש מקום שביסוד בריאת אדם נטע הבורא יתברך בו תשוקת אהבת עצמו במידה גדולה מאד . . . וענין זה מבהיל שעד היכן מגיע כח אהבת עצמו. שרוצה אדם בקב שלו יותר מקבין שיתן לו אף מיד הקב"ה אם יהיה מתנת חנם. מזה מובן שמידת אהבת עצמו היא רצויה בעיני הקב"ה רק "צדיקים ילכו בה ופושעים יכשלו בה" ...

והנה אם בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו הם כצרות זו לזו, אבל עלינו להשתדל להעמיק בזה, למצוא הסגולה המאחדת אותם אחרי כי שניהם דורש ה' מאתנו.

וסגולה זו היא, שיתברר ויתאמת אצל האדם איכותו של ה"אני" שלו. כי בזה יומדד מעלת כל האדם לפי מדרגתו. האיש הגס והשפל, כל "אני" שלו מצומצם רק בחומרו וגופו. למעלה ממנו, מי שמרגיש ש"אני" שלו כולל את כל עם ישראל. שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית. ועוד יש בזה מעלות של איש השלם, ראוי להשריש בנפשו, להרגיש שכל העולמות כולם הוא ה"אני" שלו, והוא בעצמו רק כאבר קטן בתוך הבריאה כולה. ואז גם רגש אהבת עצמו עוזר לו לאהוב את כל עם ישראל ואת כל הבריאה כולה. ולדעתי מרומז ענין זה במאמרו של הלל עליו השלום שהיה אומר אבות א יד: "אם (אין) אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני?" היינו שראוי לכל אדם להתאמץ לדאוג תמיד בעד עצמו, אבל עם זה, יתאמץ להבין שאני לעצמי מה אני. שאם יצמצם את ה"אני" שלו בחוג צר כפי מראית עין, אז "אני" זה מה הוא, הבל הוא וכאין נחשב. אבל אם תהיה הרגשתו מאומתת, שכללות הבריאה הוא האדם הגדול, והוא גם כן כאבר קטן בגוף הגדול הזה, אז רם ונישא גם ערכו הוא. שבמכונה גדולה גם מסמר היותר קטן,

אם רק משמש כלום להמכונה, הוא דבר חשוב מאד. שהכלל בנוי מפרטים, ואין בכלל אלא מה שיש בפרט. 35

שיטה ה – דעת הסוברים ש"הלכת בדרכיו" שורש מצוות שבין אדם לחברו⁹

40

⁹ אגרת אור השם למבי"ט ז"ל: ... וכן מה שבינו לחבריו במעשה - בגמילות חסדים, כל מה שנכלל בפסוק (דברים כח ט) והלכת בדרכיו, ולהשיב גזילתם, ואבידתם, ותת שכירותם בזמנם, ושילום הזיקם, ובמצות הצדקה בכל יום כפי יכלתו. והלואה לעני. ... וכל מה שידבר בפני אנשים או יעשה, יחשוב בלבו אם הוא ישר וטוב בעיני ה', ואם היה עושה הדבר ההוא בינו לבינו: ובמלבי"ם ישעיהו פרק נח (ב) - ...ונגד המצות שבין אדם לחברו, ששרשם הוא והלכת בדרכיו, שילך בדרכי ה' ומדותיו, להיות רחום וחנון גומל חסד כמהו, הנה הם וכו'